

Beata Guzowska

ORCID: 0000-0003-2430-2647

(Uniwersytet Rzeszowski, Polska)

„Religia przyszłości” Maurycego Straszewskiego w perspektywie współczesnych przemian religii i religijności

Kategoria „religii przyszłości”, która była przedmiotem dociekań filozoficznych Maurycego Straszewskiego, obecna jest także we współczesnym dyskursie filozoficznym, teologicznym czy antropologicznym. Straszewski podkreślał, że kultura, postęp naukowy, historia filozofii nierozdzielnie związane są z historią religii i teologią. Akcentował istotę potrzeb religijnych dla samego powstania systemów dogmatycznych, jak i filozofii. Współcześnie mamy do czynienia z jednej strony z sekularyzacją, z drugiej ze swoistą rewitalizacją religii. Obecny powrót religijności różni się od wcześniejszych globalnym zasięgiem i jego oryginalnymi postaciami, a także wiąże się z swoistego rodzaju „zawieszeniem” dotychczasowych wyznaczników religii, takich jak dogmat, autorytet, kult, ortodoksja.

Słowa kluczowe: kultura współczesna, religia przyszłości, transcendencja, nowoczesność, Straszewski

Współczesne przemiany kulturowo-społeczne dotyczą niemal wszystkich obszarów życia, z tym, że w jednych zachodzą bardziej intensywnie, w innych spotykamy się z większym oporem wobec zachodzących procesów. Wartości, które tkwiły u źródeł kształtowania się społeczeństw europejskich, odgrywają obecnie istotną rolę w coraz bardziej zuniformizowanym świecie. Przemiany, jakie zachodzą w szeroko pojętej religii i religijności, związane są w znacznym stopniu z sekularyzacją, ożywieniem religijnym, ale i szeroko pojętymi przemianami kultury ponowoczesnej, jak pluralizm, indywidualizacja, subiektywizacja, rozwój nowych technologii. Celem artykułu jest skonfrontowanie myśli Maurycego Straszewskiego z współczesną refleksją nad wybranymi koncepcjami religii, w perspektywie obecnych przemian społeczno-kulturowych.

Coraz częściej mamy do czynienia z sakralizacją sfery *profanum* obejmującej wiele obszarów kultury konsumpcyjnej, przy czym należy podkreślić, że

„Społeczeństwo konsumentów, szczególnie zachodnioeuropejskie i amerykańskie, odchodząc od religijnych form instytucjonalnych «zateśkniło» za religią, kościołem, świętami, ale bez udziału tradycyjnych form *sacrum*. [...] Instytucje nowej religii, religii konsumpcjonizmu chętnie wykorzystują elementy «starej» religii jak kościół czy święta, odpowiednio je oczywiście modyfikując”¹.

Przemiany, jakie obecnie zachodzą w szeroko pojętej religii i religijności, mają swoje źródła w poprzedniej formacji kulturowej – nowoczesności. Do głównych jej cech można zaliczyć między innymi: proces odczarowywania świata, marginalizację sfery irracjonalnej, postęp, rewolucję technologiczną, postępującą racjonalizację, sekularyzację – obejmującą kulturę, społeczeństwo, instytucje i jednostkę. Nowoczesność przez długi czas swojego trwania z jednej strony osłabiała tradycję, z drugiej zaś nierzadko ją odbudowywała. Przyszłościowy charakter nowoczesności akcentował między innymi Edmund Husserl, pisząc, że „w czasach nowożytnych żyło się [...] w uszczęśliwiającej pewności drogi biegnącej od tego, co blisko, w dal, od tego, co mniej lub bardziej znane, do tego, co nieznanne – drogi niezawodnej metody poszerzania poznania”². Epoce tej przyświecał swoisty optymizm poznawczy i historiozoficzny, związany z kategorią wiedzy, nauki, postępu. Nowoczesne, w odniesieniu do poprzednich okresów historycznych założenia dotyczyły przede wszystkim: przeświadczenia o prymacie rozumu nad wiarą, w kwestii organizacji społeczeństwa; założenia, iż postęp może przyczynić się do udoskonalenia i szczęścia ludzkiej egzystencji; założenia, że wolność i tolerancja są podstawą równości społecznej; przekonanie o sekularyzacji, będącej wyrazem niezależności poznania ludzkiego od autorytetu Kościoła³.

Pytania o charakterze metafizycznym były pytaniami drugorzędnymi, co było związane z kurczeniem się autorytetu religii, a także z upadkiem teodycei objaśniającej stosunek człowieka do świata zewnętrznego. Jak zaznacza Durkheim „*sacrum* i *profanum* umysł człowieka zawsze i wszędzie pojmuje jako odrębne gatunki, jako dwa światy niemające ze sobą nic wspólnego”⁴.

¹ L. Hostyński, *Karnawał czy post? O moralnych zagrożeniach w świecie konsumpcji*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2015, s. 258.

² E. Husserl, *Kryzys nauk europejskich i fenomenologia transcendentna*, Kraków 1987, s. 62.

³ Zob. B. Guzowska, *Kategoria estetyzacji w ponowoczesności. Analiza wybranych zagadnień z filozofii kultury*, Wyd. Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2019, s. 27. W epoce nowoczesności empiryczny, racjonalistyczny i pragmatyczny światopogląd zdominował przede wszystkim sferę techniczno-gospodarczą, kulturową i religijną. „Zmiany w praktykach kulturowych i przyjmowanie nowych stylów życia wywierały istotny wpływ na struktury społeczne”. Tamże, s. 29–30. Nowoczesny pogląd na świat doprowadził do rozbicia świata społecznego, który dotąd był uznawany za naturalny: hierarchiczny, stanowy, połączony z porządkiem kosmosu.

⁴ E. Durkheim, *Elementarne formy życia religijnego*, przeł. A. Zadrożyńska, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 1990, s. 33. Rozróżnienie na *sacrum* i *profanum* stanowi punkt wyjścia w różnych dyskusjach dotyczących świata społeczno-kulturowego, przy czym najczęściej przywoły-

Dla człowieka przednowoczesnego zarówno prawda, jak i istniejąca rzeczywistość były wytworem Bożego zamysłu, poddawanego ewentualnej kontemplacji. Zachodzące w nowoczesności oderwanie wielu kategorii od metafizycznych przesłanek związane było z potrzebą poddania namysłowi ich dzisiejszej przydatności. Owa próba podyktowana sceptycyzmem wobec metafizyki prowadziła nierzadko do odkrycia jej nowych interpretacyjnych zastosowań.

Owo wyzwanie podjął między innymi Maurycy Straszewski⁵. Niejednokrotnie podkreślał on, że kultura, postęp naukowy, historia filozofii nierozdzielnie związana jest z historią religii i teologią, akcentował przy tym istotę potrzeb religijnych dla samego powstania systemów dogmatycznych i filozofii w ogóle. Wyrażał to między innymi w następujących słowach: „Badania historyczne odsłaniają nam także coraz dokładniejszą wielką i bardzo dawną przeszłość kultury ludzkiej, gdziekolwiek zaś badacz sięgnie, wszędzie spotyka się z religią i z uczuciem religijnym jako najważniejszym czynnikiem wszelkiego postępu umysłowego. Im dalej posuwamy w rozpoznaniu pierwotnych stanów kultury, tym dokładniej przekonujemy się, iż religia to nie jakiś wytwór późny i sztuczny, lecz że to coś naipierwotniej w duszę ludzką wszczepionego”⁶.

Straszewski przypisywał filozofii fundamentalne zadanie tworzenia podstaw teoretycznych i metodologicznych nauk, jak i scalanie ich wyników oraz tworzenie jednolitego obrazu rzeczywistości⁷. Filozoficzna perspek-

waną postacią transcendencji, silnie oddziałującą na ludzkość, jest niewątpliwie idea *sacrum*, która „przybrana w najrozmaitsze stroje, przyciąga i odpycha, stając się niejednokrotnie powodem zarówno wspaniałych osiągnięć, jak i straszliwych wydarzeń”. Ł. Trzeciński, *Antropologiczna perspektywa duchowości* [w:] *Człowiek wobec świata na przełomie wieków. Nowe i dawne wzorce duchowości*, M. Kudelska (red.), Wyd. Collegium Columbinum, Kraków 2001, s. 49.

⁵ Maurycy Straszewski – żył w latach 1848–1921. Profesor filozofii Uniwersytetu Jagiellońskiego i Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Był uczniem Friedricha A. Langego i Rudolfa H. Lotzego. Założyciel Towarzystwa Filozoficznego w Krakowie. Był przedstawicielem filozoficznego pozytywizmu i myślicielem religijnym. Zajmował się między innymi dziejami polskiej myśli filozoficznej i historii filozofii. Wśród wielu prac nawiązujących do tematyki religijnej należy zwrócić uwagę przede wszystkim na *Religię przyszłości*, Warszawa 1904.

⁶ M. Straszewski, *Religia przyszłości*, Wyd. Księgarni Nakładowej M. Szczepkowskiego, Warszawa 1904, s. 18. Pisownia oryginalna. Zob. także M. Straszewski, *W dążeniu do syntezy, pomysły i szkice z lat od 1877 do 1907*, Warszawa 1908, s. 23; J. Kojkoł, *Pozytywistyczne inspiracje w myśleniu o religii. Filozoficzno-społeczne spory przełomu XIX i XX wieku – rozważania wstępne*, „Przegląd Religioznawczy” 2017, nr 3, s. 14.

⁷ M. Straszewski postuluje zastosowanie myśli filozoficznej w czystym przyrodoznawstwie metodą genetyczno-porównawczą. Rozwój filozofii prezentowany był w kierunku syntezy ludzkiej wiedzy. Takie ujęcie pozwoliło Straszewskiemu na wyróżnienie trzech typów filozofii: indyjskiej, chińskiej i europejskiej oraz sformułowanie tezy o trzech stopniach rozwoju refleksji filozoficznej. Pierwszy stopień, tzw. praktyczna zmyślność, pozwala człowiekowi na zapewnić

tywa świata miała łączyć prawdy nauki i prawdy wiary przy pomocy idei metafizyki indukcyjnej. Owa metafizyka mogła powstać „jedynie w wyniku zerwania z praktyką metafizyki tradycyjnej polegającej na przyjmowaniu nieuzasadnionych założeń dogmatycznych. Metafizyka indukcyjna założenia wstępne winna budować, opierając się na badaniach krytyczno-poznawczych, uwzględniających materiał historyczny, biologiczno-ewolucyjno-psychologiczny (ukazujący proces adaptacji różnych pojęć do ludzkich potrzeb) oraz analityczno-teoriopoznawczy (określający sposoby i cele konstruowanych naukowych obrazów rzeczywistości). Efektem stosowania tych procedur badawczych jest według Straszewskiego możliwość stworzenia takiej metafizycznej interpretacji rzeczywistości, która uwzględniając religię (katolicką), zachowuje jednocześnie walor naukowości”⁸. Realizacja zasad metafizyki indukcyjnej miała stworzyć, zdaniem Straszewskiego, możliwość rozwiązania problemów dotyczących człowieka i jego miejsca w świecie.

Straszewski wskazywał nie tylko na fundamentalny wpływ religii na filozofię, ale także na inne obszary rzeczywistości, jak na przykład sfera społeczno-gospodarcza. Rozwój kultury, nauki, społeczeństwa, filozofii uzależniał od charakteru przemian religijnych. Analizując wpływ religii na sposób pojmowania świata i filozofię, Straszewski odnosił się do wybranych kultur. Przywołując kulturę Chin, podkreślał, że rozważania nad otaczającą człowieka rzeczywistością miały swe źródła w religijnych potrzebach ludu chińskiego. Istotną rolę w religiach ludowych Chin odgrywały kabała oraz wiara w duchy. Potrzeby życia religijnego leżały również u podstaw spekulacji filozoficznej

nie sobie bezpieczeństwa; drugi stopień, tzw. dialektyczny, odnosi się do zdolności refleksji nad ludzkim działaniem i przejawia się w prawie, logice, teologii, gramatyce, retoryce; trzeci stopień, tzw. badawczy, to nic innego jak możliwość wykorzystania przez człowieka wcześniejszych zdobywczy pozwalających zapanować nad przyrodą. Na każdym z wymienionych stopni „uobecnia się filozofia, ale nie wszystkim typom filozofii udaje się osiągnąć stopień najwyższy. I tak filozofia chińska zatrzymała się na stopniu pierwszym, indyjska – na stopniu drugim i tylko filozofii europejskiej udało się wstąpić na stopień trzeci – «badawczy». Tylko na tym gruncie następuje zespolenie nauki i filozofii w tworzeniu zsyntezowanego obrazu świata”. K. Bochenek, L. Gawor, M. Michalik-Jeżowska, R. Wójtowicz, *Zarys historii filozofii polskiej*, Wyd. Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2013, s. 195.

⁸ Tamże. Zbudowanie metafizyki indukcyjnej łączącej prawdy nauki i prawdy religii nie było projektem udanym. Kwestie problematyczne Straszewski rozstrzygał, odnosząc się zasadniczo do katolickiej dogmatyki, wskazywał także na religijną genezę filozofii. Zaznaczał, iż we wszystkich kulturach „zachodzi moment, kiedy religijny światopogląd nie wystarcza i musi zostać uporządkowany, pogłębiony i poszerzony filozoficznie. Z drugiej strony zauważał, że filozofia niekiedy pełni pomocniczą rolę w tworzeniu religii (zwracał w tym względzie uwagę na wpływ filozofii Kartezjusza, Buddy i inspiracje starożytnogreckie odpowiednio na religie Wschodu i chrześcijaństwo)”. Tamże. Zob. także M. Straszewski, *Dzieje filozofii w zarysie*, t. 1: *Ogólny wstęp do dziejów filozofii i dzieje filozofii na wschodzie*, Kraków 1894, s. 9.

w Indiach, a także Egipcie, gdzie fundament filozofii stanowiła potrzeba głębokiej wiary religijnej. Pradawne „pomniki egipskiego myślenia wskazują, że Egipcjanie żyli w świecie teorii spekulacyjnych, wykształcili również szczegółową naukę o człowieku uzasadniającą nieśmiertelność duszy”⁹. W przypadku kultury Greków szukano wiary głębszej niż wierzenia ludowe, co było podstawą zarówno dla kosmo- i teogonii, jak i filozofii.

Straszewski w tekście pt. *Pomysły do ujęcia dziejów filozofii w całości* podkreślał, że w każdej kulturze można wyróżnić okres, w którym mamy do czynienia z potrzebą uporządkowania i pogłębienia wierzeń oraz praktyk religijnych, będących między innymi źródłem rozmyślań nad całością świata¹⁰. Odnosząc się do rozwoju cywilizacji europejskiej, Straszewski akcentował znaczący wpływ chrześcijaństwa i instytucji Kościoła katolickiego na ogólny rozwój kultury, jak też wytrwałość w dążeniu do zachowania zasad demokratycznych. Uważał on, iż cywilizacja europejska wraz z Kościołem wzajemnie się wspierały w dążeniu do powszechności i uniwersalizacji. W *Religii przyszłości* pisał: „Jeżeli cała dzisiejsza cywilizacja europejska bez demokratycznej podstawy i bez wolności politycznej pomyśleć się nie da, to pytam się, jakaż religia może hasłom wolności, równości i braterstwa lepiej odpowiadać [...]. Dzięki też jej tylko mogą powyższe hasła należycie się pogłębić i zrównoważyć. Dotąd widzimy główny nacisk położony na wolność i równość. Otóż pod wpływem ideałów katolickich może przyjść czas, iż także bardzo jeszcze teraz zaniedbane braterstwo wszechstronnego doczeka się uznania”¹¹. Straszewski przyszłość kultury europejskiej wiąże z przyszłością religii chrześcijańskiej. Przed katolikami stawia zadania dotyczące walki o odrodzenie własnej duchowości, wyzbycie się fanatyzmu, nieuleganie wpływom partii politycznych, doktryn czy rządów. Ponadto dobitnie akcentuje, iż przekonania religijne są oraz zawsze winne być przejawem dobrej woli i nie mogą być tym samym zależne od jakiegokolwiek władzy.

⁹ J. Kojkoł, *Filozofia – religia – edukacja. Ku cywilizacji przyszłości – Maurycego Straszewskiego, filozofia religii*, „Przegląd Religioznawczy” 2018, nr 3, s. 8.

¹⁰ M. Straszewski, *Pomysły do ujęcia dziejów filozofii w całości*, „Roczniki Historii Filozofii Polskiej” 1, s. 211; https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Rocznik_Historii_Filozofii_Polskiej/Rocznik_Historii_Filozofii_Polskiej-r2008-t1/Rocznik_Historii_Filozofii_Polskiej-r2008-t1-s203-242/Rocznik_Historii_Filozofii_Polskiej-r2008-t1-s203-242.pdf

¹¹ M. Straszewski, *Religia przyszłości...*, s. 31–32. Pisownia oryginalna. Straszewski zaznacza, że wśród wielu różnych stanowisk naukowych i filozoficznych, z chrześcijaństwem nie do pogodzenia jest tylko jedna grupa, „tworzą ją te kierunki, które przyjmują jakiś jeden tylko byt cały wszechświat ogarniający, którego chwilowym przejawem jest tak szczegół każdy, jak i osobowość. Wszystko jedno jak nazwiemy ten byt, czy materyą, czy duchem, czy Bogiem naturą, czy jakbądź inaczej, to tam, gdzie niema miejsca dla osobistego Boga i dla osobistej a nieśmiertelnej duszy ludzkiej, tam niema także miejsca i dla chrześcijaństwa”. Tamże, s. 32–33. Pisownia oryginalna.

Podjęmowane przez Maurycego Straszewskiego filozoficzne i religijne refleksje znajdują odniesienie w szeroko pojętej problematyce dotyczącej zasad rozwoju społecznego. „Właściwe”, harmonijne życie społeczne powinna wyznaczać wspólnota, międzyludzka solidarność, zasady demokratyczne, równowaga, jak i czynniki materialne będące efektem rozwoju oraz postępu naukowo-technicznego. Gruntownej krytyce poddawany jest indywidualizm, który prowadzi do egoizmu i osłabienia relacji międzyludzkich. Myśl filozoficzna Straszewskiego wpływała na wykształcenie się wyższych form życia religijnego, w konsekwencji zaś prowadziła do powstania systemów dogmatycznych. Filozofia współczesna, zdaniem autora *Religii przyszłości*, nie doprowadzi do wykształcenia się jakiejś nowej formy religii, gdyż szybkie tempo zachodzących procesów cywilizacyjnych uniemożliwi jej powszechność. Ponadto zaznacza, że ludzkość obecnie nie odczuwa potrzeby wykreowania nowej światowej religii.

Kategoria „religii przyszłości”, która była przedmiotem dociekań filozoficznych Straszewskiego, obecna jest także we współczesnym dyskursie filozoficznym, teologicznym czy antropologicznym. Jak podkreśla autor *Religii przyszłości*, w wielkich centrach światowej kultury (Londyn, Paryż, Berlin, New York) niezmiennie mamy do czynienia z różnymi odmianami sekt religijnych, czy używając obecnych określeń, nowych ruchów religijnych i wyznaniowych, jak na przykład: „spirytyści i swedenborgianie, wyznawcy różnych odmian buddyzmu, zwolennicy teozofii, czciciele słońca, szatana, lucyfera, bogini Isis, wreszcie gnostycy”¹². Pytania o nową formułę religii są wynikiem zachodzących przemian w obszarze szeroko pojętej religii i religijności. Koniec XX i początek XXI w. jest okresem, w którym coraz więcej osób dystansuje się od religii instytucjonalnych, poszukując alternatywnych sposobów zaspokajania swoich potrzeb duchowych.

Gianni Vattimo uważa, że nawrót religii, czy to współcześnie, czy we wcześniejszych epokach, jest jednym z podstawowych aspektów doświadczenia religijnego. Obecny powrót religijności jest z jednej strony utożsamiany z popularnością nowych form religijności i duchowości, z drugiej zaś z odrzuceniem wielkich systemów towarzyszących rozwojowi nauki czy techniki. Mimo to, jak pisze Vattimo, „«Nie możemy nie nazywać się chrześcijanami» dlatego, że w świecie, w którym Bóg umarł, w którym rozpadły się metanarracje, a wszelkie autorytety, łącznie z «obiektywną» wiedzą, uległy, na szczęście, demitologizacji, jedyną szansą na przetrwanie ludzkości pozostaje wierność chrześcijańskiemu przykazaniu miłosierdzia”¹³.

¹² Tamże, s. 11.

¹³ G. Vattimo, *Wiek interpretacji* [w:] R. Rorty, G. Vattimo, *Przyszłość religii*, S. Zabala (red.), przeł. S. Królak, eidos, Wyd. Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2010, s. 66.

Z kolei Jacques Derrida podkreśla, iż współczesna rewitalizacja religii jest kolejnym nawrotem religijności w cyklu nieustannych powtarzalności, przy czym różni się od wcześniejszych globalnym zasięgiem i jego oryginalnymi postaciami, takimi jak tele-techno-medialno-naukowe, polityczno-ekonomiczne, kapitalistyczne. Jest także powiązana ze swoistego rodzaju „zawieszeniem” wyznaczników religii, takich jak dogmat, autorytet, kult, ortodoksja. Derrida pisze, że „naprzeciwko nich może się pojawić inna autodestrukcyjna, wyposażona w zgubną dla siebie samoodporność afirmacja religii, mianowicie w ramach wszystkich projektów «pacyfistycznych» i «ekumenicznych», «katolickich» lub nie, które wzywają do powszechnej fraternizacji, do pojednania «ludzi, dzieci tego samego Boga»¹⁴. Dążenie do owego pojednania ludzi z Bogiem, będące swoistego rodzaju uwieńczeniem pojednania *sacrum* i *profanum*, powinności i bytu, wiary i rozumu nadaje według Derridy ponowoczesnym postaciom religii charakter instrumentalno-racjonalno-techniczny.

Analizując wielokierunkowość ponowoczesnych przemian w obszarze religijności, poszukiwanie nowych form duchowości i religii, należy zgodzić się z Charlesem Taylorem, który pisze, że „nowoczesna, świecka kultura stanowi mieszkankę zarówno autentycznych odczytań Ewangelii, stylów życia zgodnych z prawdą Wcielenia, jak i form zamknięcia się na Boga i negacji Dobrej Nowiny”¹⁵. Zdaniem Taylora do podstawowych wyzwań, jakie stawia przed człowiekiem współczesność, zaliczyć należy potrzebę wypracowania takiego modelu życia, aby afirmować horyzonty dobra, ramy duchowe, realizować swoje poczucie transcendencji, doświadczenie religijne.

Bibliografia

- Bochenek K., Gawor L., Michalik-Jeżowska M., Wójtowicz R., *Zarys historii filozofii polskiej*, Wyd. Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2013.
- Derrida J., *Wiara i wiedza* [w:] J. Derrida i in., *Religia*, przeł. M. Kowalska, E. Łukaszyk, P. Mrówczyński, R. Reszke, J. Wojcieszak, Wyd. KR, Warszawa 1999.
- Durkheim E., *Elementarne formy życia religijnego*, przeł. A. Zadrożyńska, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 1990.
- Guzowska B., *Kategoria estetyzacji w ponowoczesności. Analiza wybranych zagadnień z filozofii kultury*, Wyd. Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2019.
- Hostyński L., *Karnawał czy post? O moralnych zagrożeniach w świecie konsumpcji*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2015.
- Husserl E., *Kryzys nauk europejskich i fenomenologia transcendentna*, Kraków 1987.

¹⁴ J. Derrida, *Wiara i wiedza* [w:] J. Derrida i in., *Religia*, przeł. M. Kowalska, E. Łukaszyk, P. Mrówczyński, R. Reszke, J. Wojcieszak, Wyd. KR, Warszawa 1999, s. 62.

¹⁵ Ch. Taylor, *Katolicka nowoczesność*, „Znak” 2003, nr 12, s. 21.

- Kojkoł J., *Filozofia – religia – edukacja. Ku cywilizacji przyszłości – Maurycego Straszewskiego filozofia religii*, „Przegląd Religioznawczy” 2018, nr 3.
- Kojkoł J., *Pozytywistyczne inspiracje w myśleniu o religii. Filozoficzno-społeczne spory przełomu XIX i XX wieku – rozważania wstępne*, „Przegląd Religioznawczy” 2017, nr 3.
- Straszewski M., *Dzieje filozofii w zarysie*, t. 1: *Ogólny wstęp do dziejów filozofii i dzieje filozofii na wschodzie*, Kraków 1894.
- Straszewski M., *Pomysły do ujęcia dziejów filozofii w całości*, „Roczniki Historii Filozofii Polskiej” 1, s. 211; https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Rocznik_Historii_Filozofii_Polskiej/Rocznik_Historii_Filozofii_Polskiej-r2008-t1/Rocznik_Historii_Filozofii_Polskiej-r2008-t1-s203-242/Rocznik_Historii_Filozofii_Polskiej-r2008-t1-s203-242.pdf
- Straszewski M., *Religia przyszłości*, Wyd. Księgarni Nakładowej M. Szczepkowskiego, Warszawa 1904.
- Straszewski M., *W dążeniu do syntezy, pomysły i szkice z lat od 1877 do 1907*, Warszawa 1908.
- Taylor Ch., *Katolicka nowoczesność*, „Znak” 2003, nr 12.
- Trzciniński Ł., *Antropologiczna perspektywa duchowości* [w:] M. Kudelska (red.), *Człowiek wobec świata na przełomie wieków. Nowe i dawne wzorce duchowości*, Wyd. Collegium Columbinum, Kraków 2001.
- Vattimo G., *Wiek interpretacji* [w:] R. Rorty, G. Vattimo, S. Zabala (red.), *Przyszłość religii*, przeł. S. Królak, eidos, Wyd. Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2010.

‘The religion of the future’ by Maurice Straszewski in the perspective of contemporary transformations of religion and religiosity

Summary

The category of ‘religion of the future’, which was the subject of Maurycy Straszewski’s philosophical inquiries, is also present in contemporary philosophical, theological or anthropological discourse. Straszewski emphasised that culture, scientific progress and the history of philosophy are inextricably linked to the history of religion and theology. He emphasised the importance of religious needs for the very emergence of dogmatic systems as well as philosophy. Nowadays, we deal with secularisation, on the one hand, and a kind of revitalisation of religion, on the other. The current revival of religiosity differs from earlier ones in its global scope and its original forms, and also involves a kind of ‘suspension’ of the previous determinants of religion, such as dogma, authority, cult, orthodoxy.

Keywords: contemporary culture, religion of the future, transcendence, modernity, Straszewski